

WIE VAN DE DRIE
OVER HET AANLEREN VAN DE LETTER D

Er zaten 14 leerlingen van rond de 10 jaar in de klas die ik bezocht op een school voor speciaal basisonderwijs. De letter d zou worden aangeleerd en ik mocht meekijken. De les verliep perfect. De letter werd getoond, de vorm besproken van links naar rechts en het gebaar aangeleerd. De leerlingen legden hun linkerarm gebogen voor zich op de tafel als start van het gebaar. De leerkracht vertelde dat die gebogen arm een soort van kamer is die met een deur moet worden afgesloten. Een vreemde, veel te lange deur... De leerlingen mochten vervolgens met hun gestrekte rechterarm de deur dichtdoen. En toen begon het inslijpen van het gebaar. Tot 30x toe mochten de leerlingen de deur dichtdoen. Ja, toen zat het gebaar er goed in. Een energieke leesles met een perfecte instructie en een prima inoefening.

Er valt veel te vertellen over de **d**. Het is in meerdere opzichten een lastige letter, zowel bij het herkennen van de letter naast de **p** en de **b**, als bij het spellend lezen en schrijven van woorden als bed en bad. Een lastige letter, maar geen lastige klank. Integendeel. De d is dikwijls de eerste klank die een baby produceert en logopedisten hoeven maar zelden aandacht te besteden aan het articuleren van deze klank. Niemand lijkt er moeite mee te hebben om de d goed uit te spreken. Maar des te lastiger wordt het als deze klank als letter in beeld wordt gebracht.

Dat komt omdat de **d** zowel met de **b** als met de **p** verwantschap toont. En nog wel op twee fronten. Niet alleen visueel, maar ook auditief. Ze bestaan alle drie uit dezelfde grondvormen en het zijn allemaal ploffers. Hoe valt dit uit te leggen?

Allereerst besloot ik om de drie elk een eigen en geïsoleerde plek te gunnen bij het aanleren van deze letters. Dus niet vergelijken! Bij leerlingen die niet cognitief zijn ingesteld werkt een te vroeg aangeboden vergelijking eerder verwarrend dan verhelderend. Kennisoverdracht is iets anders dan kinderen wijzen op de kern van de zaak waar het om gaat. Bij kennisoverdracht gaat het om het delen van de kennis die de leerkracht heeft (de **d** ziet er anders uit dan de **b** en de **p**). Bij een didactiek gaat het om het doceren - inderdaad 'doceren' of toch 'doserer'? - van die kennis. Met de juiste dosering bereikt men het meeste effect. De praktijk binnen het onderwijs aan leerlingen met een verstandelijke beperking leerde dat niet het vergelijken maar het geïsoleerd aanbieden het beste recept is bij het leren herkennen en benoemen van de lettertekens. Het accent van de instructie ligt dan op de eigen specifieke kenmerken van de letter waar het om gaat. Andere letters worden noch getoond, noch besproken. De vergelijking komt pas later en alleen als het nodig is.

De volgende vraag is die van de volgorde. Met welke van de drie beginnen we en welke bewaren we voor het laatst? Binnen de methode *Lezen moet je doen* is ervoor gekozen om de letter **d** aan het eind van de rit te zetten. Een andere leesmethode zet hem juist vooraan. Voor beide is wat te zeggen. Eén reden waarom ik eerst de **p** en de **b** aanleer is dat deze letters allebei met een lange stok beginnen en daarom gemakkelijker zijn aan te leren met het bijbehorende gebaar. Het gebaar van de **d** is veel ingewikkelder. De andere reden is van meer pragmatische aard: voor de articulatie speelt het klankgebaar van de **d** geen rol, want kinderen kunnen deze klank moeiteloos uitspreken. Dus waarom zo'n lastig gebaar aanleren als de **p** en de **b** gemakkelijker als gebaar zijn aan te leren en belangrijker zijn voor het leren uitspreken van de klank?

Op een dag zal toch het lastige gebaar van de **d** moeten worden aangeleerd. Bij het aanleren kunnen we in dit geval maar het beste uitgaan van het letterbeeld, want de klank heeft niets opvallends waarbij we kunnen aanhaken. Kijken we naar de letter en volgen we daarbij de leesrichting, dan zien we eerst een rondje. We maken dit rondje na met de gebogen linkerarm vóór ons, op tafel. Dan zien we dat het rondje nog openstaat. Met de rechterarm als lange stok sluiten we die opening af terwijl we **d** zeggen. We doen wat we zien en verwoorden dat: eerst een rondje, dan een lange stok.

Ten slotte nog het probleem van het voordoen voor de klas. Het is niet aan te raden een gebaar in spiegelbeeld voor te doen. Dit roept meer vragen op dan dat het een oplossing biedt. Er zijn twee andere mogelijkheden. De leerkracht kan zich omdraaien en zo dezelfde positie innemen als de leerlingen. Nadeel is dat de leerkracht zich dan van de groep afwendt, tenzij de leerlingen in een halve cirkel zitten en de leerkracht daarbij aanschuift. Een andere manier is om in plaats van de gestrekte arm de beide armen voor de borst gebogen te houden. De leerlingen wennen hier snel aan en weten dat zij zelf wel steeds het rondje en de lange stok op de tafel moeten leggen.

Vanuit het inslijpen van het gebaar van Borel-Maisonny en het isoleren van de letter als een uniek en op zichzelf staand beeld, kan het toch eigenlijk niet meer misgaan. Of zien we nog wat over het hoofd?

